

după interpretarea învățaților, ar ascunde inițialele unor cuvinte luate din scrisoarea lui Iisus către Avgar: Θεῶν θεῶν θεῶν θεῶν, în care e vorba de «minunea sfântă a dumnezeirii»¹.

În semnele celorlalte s-ar citi, după părerea învățaților: χριστός χριστιανούς χαρίζεται χαρίν «Hristos singur a hărăzit creștinilor fericirea»².

În consecință, și aceste semne au o origine bizantină. Ele s-au păstrat și au trecut automat pe crucile slavilor, cu schimbarea explicabilă a lui Θ în Λ și a lui Χ în Κ. De aici au intrat în formă identică slavonă la noi, pierzându-și înțelesul din grecește și devenind enigmatice.

Crucea însă, cu întregul ei cortegiu de formule și simboluri, a intrat, după cum spuneam mai sus, și în folclor și s-a întâlnit aici cu practici vechi.

Magia «neagră» a primitivilor n-a putut să fie alungată de învățătura și preceptele creștinismului. Ea a continuat să trăiască și să fie practică. Peste fondul vechi de magie au început doar să se suprapună, de la o vreme, elementele creștine. A avut loc, așadar, nu o distrugere, care era imposibilă, ci o substituție, rămânând transparente multe din practicile vechi. Aceste practici, în cea mai mare parte au fost adaptate spiritului creștin³. Semnelor vechi magice, unele de origine evreiască, le-au luat locul altele noi creștine. Între cele noi se numără și crucea cu simbolurile ei. Aici nu ne vom opri decât asupra unui talisman «arheologic», al cărui amestec de elemente păgine și creștine ne dovedește, între altele, că formulele simbolice ale crucii s-au perpetuat datorită nu atât spiritului creștin canonic, cât mai cu seamă spiritului popular amestecat cu superstiții. Crucea, ca amulet sau semn magic, înlocuind «cercul» evreiesc, a căpătat atita extindere între creștini, încât uneori nu se mai poate face precis demarcația între caracterul ei creștin și cel superstițios. Faptele sînt numeroase și elocvente⁴.

În colecția arheologică a Universității din Varșovia se păstrează un manuscris pe pergament, în forma cărților-rolului din antichitate. El a fost studiat și publicat cu deosebită competență de învățatul medievist R. Ganszyniec⁵. Pe o față a pergamentului se observă figuri și semne magice, pe cealaltă sînt texte în limba latină, cu scrisul dispus în forma «volumului» de papyrus⁶. Ganszyniec crede că e vorba de un briu sau chimir magic, pe care un luptător polon îl țingea în timpul bătăliilor, ca să-l ferească de răni și primejdii⁷. Lucrul este foarte posibil, dar nu avem nici o indicație în acest sens. Din contră, lungimea pergamentului de 2,28 m și lățimea lui de 0,095 m ne dă mai degrabă imaginea unui mic manuscris în formă antică, decât a unei cingători⁸. În orice caz, oricare ar fi ajuns ulterior destinația unui asemenea pergament, la origine a fost o carte magică. Cărțile-sul antice sau «volumele» au fost înlocuite cu cărți, în pagini, cunoscute azi, începînd încă din secolul al IV-lea e.n. În secolul al VI-lea erau destul de rare⁹. Numai cărțile magice au durat în forma veche, fiindcă în magie conservarea formei joacă adeseori un rol mai important decât conținutul. Această formă a cărții antice s-a păstrat chiar pînă în vremurile moderne la cărțile liturgice evreiești¹⁰ și la cărțile magice orientale și africane, bunăoară la cele abisinienilor¹¹.

De altfel, imaginea cărții-sul s-a păstrat vie în arta medievală¹² și în pictura bisericească de mai tîrziu, în care «sulul» apare neconținut în mina evangheliștilor, lucru pe lingă care se trece cu ușurință. Cu aceste cărți, de tip magic însă, face punte de legătură și manuscrisul de la Varșovia, prin diferite intermediare¹³. Ne-o dovedește însuși conținutul lui. Semnele magice în culori sînt în număr de 48, fiind în majoritate cercuri de origine evreiască, adaptate culturii creștine, conținînd însă prescurtări de diferite cabale ebraice. În fruntea lor stă crucea cu formulele ei. Nu lipsește nici scara cu ajutorul căreia ar fi fost coborît Hristos de pe cruce¹⁴ (fig.7)

¹ Asupra legendei, vezi N. Cartoian, *Cărțile populare*, vol. II, p. 135.

² F. Cabrol, *op. cit.*, col. 2.325.

³ Adaptarea s-a făcut în bună parte în vremea Renașterii, de către reformati și apoi de ieziți (R. Ganszyniec, *op. cit.*, p. 5-6).

⁴ Fr. Pfaff, *Missbrauch des Kreuzes als Zaubermittel*, în «*Alemanica*», III, fasc. 2, p. 145 și urm.

⁵ Ryszard Ganszyniec, *Studia do dziejow magii. I. Pas magiczny* (Studii pentru istoria magiei. I Cingătoare magică), Liov, 1922, 58 p. + 4 pl.

⁶ «Volum» (= volumen = rol) se numeau cărțile-rolului din antichitate, care se adunau în jurul unui sul subțire de lemn.

⁷ Prof. Aurelian Sacerdoțeanu mi-a atras atenția că purtarea talismanelor-suluri era obișnuită în Bucovina. Personal posedă unul de proveniență armeană.

⁸ S-ar părea că lungimea volumului e mică. Se cunosc însă volume și mai mici de 1,45 m, 1,56, 2,23, 2,41, conservate în bibliotecile din Europa: British Museum, Vatican, Berlin (Teodor Birt, *Das Antike Buchwesen in seinem Verhältniss zur Litteratur*, Berlin, 1882, p. 130).

⁹ *Ibidem*, p. 101.

¹⁰ J. Obernberg și M. Bretzfeld, *Die Kultur der Juden*, München, 1813, p. 61.

¹¹ René Basset, *Les Apocryphes éthiopiens*, I-XI, Paris, 1890-1909.

¹² Th. Birt, *Die Buchrolle in der Kunst*, Leipzig, 1907, p. 316.

¹³ Scrisul pergamentului se pare că nu e mai vechi decât secolul al XVII-lea, dar lucrarea nu poate fi decât o copie de pe altele.

¹⁴ Scara este reprezentată foarte des în pictură și în miniaturi. Pentru pictura noastră, vezi I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie*, II, Paris, 1930, pl. 52, 60 și 68. N. Cartoian, *Ist. lit. rom. vechi*, vol. I, București, 1940, p. 25.